



Ko Hono Poupou'i 'a hono Fakafeangai Ho'o Fānaú 'ki he Ako Tokamu'á mo e Ngaahi Ngāue ki honau Tokangaekiná

TONGAN

'Oku mahu'inga ha kamata'anga lelei 'i he ako tokamu'á. 'Oku mahu'inga ké ke ongo'i 'oku talitali lelei, malu mo tokonia koe mo ho'o fāmilí. Ko e ngaahi fuofua 'aho 'i he ngāue ni 'oku tafataha ia ki he fakamaheni 'a ho'o tamasi'í mo e longa'ifānaú kehē pea mo kamata'i ha vā fefalala'aki mo 'enau faiakó, kau akó mo e kau mataotao kehe 'i he ako tokamu'áá.

'Oku tataki 'a e Ako Tokamu'á mo e Ngaahi Ngāue ki honau Tokangaekiná 'ee he *Tu'utu'uni Ngāue ki he Akó mo e Fakalalakaka 'i he Ako Tokamu'a 'a Vikatōliá (Victorian Early Years Learning and Development Framework) (VEYLDF)*. 'Oku fakahā 'e he tu'utu'uni ngāue ko 'ení ki he kau faiakó 'oku fakafuo 'e he 'tupu'anga 'o e fānaú mo honau fāmilí mo e ngaahi hisitōlia angafakafonuá 'a 'enau akó mo e fakalalakaka kimu'á. 'Oku ongo'i 'e he fānaú 'a hono talitali lelei kinautolu pea nau ako lelei ange 'i he taimi 'oku faka'apa'apa'i mo fakamahu'inga'i 'e he kau palōfesinalé 'a e makehe honau tupu'angá (VEYLDF, 2016, pg. 12). 'E paotoloaki 'e he mahino ko 'ení 'a e founga ngāue 'oku fakahoko 'e he kau faiakó kenau tokonia koe mo ho'o tamasi'í lolotonga honau fakafeangai mo honau fakalatalata'i ki he 'enau Ako Tokamu'á mo e Ngaahi Ngāue ki honau Tokangaekina fo'ou.

'Oku vakai 'a e Ako Tokamu'á mo e Ngaahi Ngāue ki honau Tokangaekiná ko e fengāue'aki fakataha 'i he vaha'a 'o e kau faiakó mo e ngaahi fāmilí ko ha fakava'e ia ki ha polokalama lelei 'aupito. Ko e faka'ilonga mālohi 'o ha fakahoko fatongia tu'unga mā'olunga 'a e ngaahi vā faka'apa'apa 'i he kamata'angá. Té ke faka'uto'uta atu ki ha kau faiako 'oku māfana mo angafakakaume'a pea aun faka'ai'ai hono ngāue 'aki 'a elea[ngaahi] fakafonua ho fāmilí.

'E lava 'e he ngaahi ngāue 'o tokoni'i fakafetu'utaki koe 'i hano ngāue 'aki ha tokotaha fakatonulea 'i he telefoní ke fakapapau'i 'okufakahoko totonu kia koe 'a e fakamatalá mo ma'u 'a e faingamālie ke 'e ke ha ngaahi fehu'i mo fekumi ki ha toe fakamatala lahi ange 'i he lea fakafonua 'oku faingofua taha kia koe. 'Ikai ko ia pē, 'e ala ke 'atā ha taha ngāue tokoni 'oku lea 'i he lea fakafonua ho fāmilí ke tokoni'i ho'o tamasi'í 'i ha vaha'a taimi nounou lolotonga 'enau feinga fakatupulaki ha fehokotaki mo e ongo'i lata 'i he ako tokamu'á.

'Oku 'ilo'i 'a e Ako Tokamu'a 'oku Lelei ko e fāmilí 'a e tefito'i taki'anga lelei ia ki he ako mo e fakalalakaka kimu'a 'a e fānaú' (VEYLDF, 2016, pg. 9). 'Oku fakamahu'ingai mo kumi 'e he kau faiakó ki he fokotu'u fakakaukau mo e kau atu 'a e fāmilí ki he polokalama ako tokamu'á. 'Oku 'ikai ngata pē 'i hono fakahā'i 'a e founga ngāue 'oku ngāue 'aki 'e he kau faiakó ka 'oku tokoni ki hono tanumaki 'a e falalá, ongo'i malú mo e vāofi 'a e kakaí 'i he'enau akó mo e 'ātakai 'oku tokangaekina ai kinautolu mo e ngaahi 'ātakai 'i 'apí 'a ia 'okú ne faka'ai'ai 'a e ngaahi olá. 'Oku poupou'i foki 'a e ngaahi fāmilí kenau ki he akó pea kenau 'i ai foki 'i he ngaahi fuofua kalasí. 'Oku tokoni eni ki he ongo'i malu ho'o tamasi'í mo tokoni'i koe ké ke mahino'i 'a ia 'oku hoko 'i he akó 'i he taimi 'oku 'i ai ho'o tamasi'í kae 'ikai ké ke 'i ai.

'E 'i ai 'a e palani fakafeangai 'a ho'o ngāue ako tokamu'á ke tokoni kiate koe mo ho'o ki'i leká ké ne feangai mo e ngaahi ngāue. 'E lava 'o kau ki heni 'a e;

- 'a'ahi ki he akó mo ho'o tamasi'í kimu'a peá ne toki kamata 'alu ki he akó
- kamata 'aki ha ngaahi 'aho ako nounou pea langa māmālie ai ki he ngaahi 'aho 'oku lōloa ange ke tokoni'i koe mo ho'o tamasi'í ke lata.

'E tuku taimi 'a e kau faiako ako tokamu'á ma'au pea 'e faka'eke'eke atu ha ngaahi fehu'i 'e ni'ihi fekau'aki mo koe mo ho'o tamasi'i. Tenau ma'u hamahino lelei ange fekau'aki mo e ngaahi fie ma'u ho'o tamasi'i mo tokoni kenau fa'u ha polokalama té ne fakatupulaki ange 'a e ngaahi faingamālie ako mo e ola lelei 'aupito ma'a ho'o tamasi'i.

Ko e ngaahi fakatātā 'o e fakamatalá 'e ala 'eke atu 'e he ngāue 'a e ako tokamu'á ke vahevahe mo kinautolú ko e;

- Fakamatala fekau'aki mo e mo'ui lelei 'a e fānaú – ngaahi lekōti huhumalu'i, fie ma'u fakafaito'o, ngaahifokoutua mo e ngaahime'a 'oku kaungākovi kia kinautolú (allergic).
- Ngaahi Founa fetongi 'o e taipá, 'alu ki toiletí mo e ngāahi founa 'oku ngāue 'aki 'i 'apí.
- Ngaahi me'akai 'oku ma'u 'e he fānaú, founa/taimi 'o e ma'u me'atokoní.
- Ngāahi fie ma'u ki he taimi mālōlō/mohe 'a e fānaú.
 - 'Okú nau mohe pē 'i honau kotí, nau mohinga pē 'o nautolu, pē mohe fakataha mo e mātu'á?
 - Ko e hā 'a e ngaahi hiva 'oku fakanonga kia nautolú?
 - 'Oku 'i ai ha tohi 'okú nau manako ki ai, me'a va'inga pe kafu?
 - Ko e hā e taimi 'oku angamaheni kenau mālōlō/mohe ai he 'ahó?
- Ko e hā e ngāahi fakafiefia pe katoanga 'oku mahu'inga ki ho'o fāmilí?
- 'Oku talitali lelei 'e he kau faiakó ha'o toe fakamatala 'okú ke fie fakahā ange.
- 'Okú ke ma'u foki 'a e fakamatala fekau'aki mo ho tamasi'i té ke fie ma'u ke 'ilo'i 'e he kau Faiakó ke tokonia 'enau ngāue mo ho'o tamasi'i.

Ko e ngaahi founa kehe ke poupou'i 'aki ho'o tamasi'i ki he'enau ngāue ako tokamu'á.

- Ki'i nofo mo ho'o tamasi'i 'i he akó – fakamatala'i ki ai 'a engaahi me'a té ne fai 'i he akó, va'inga, lau ha ngaahi tohi talanoa mo hiva ha ngaahi hiva 'i ho lea fakafonua.
- Tokoni'i kinautolu kenau fetu'utaki mo e fānau kehé. 'Oku malava 'eni 'i ho'o faka'ai'ai kinautolu kenau ta'utu mo e toengá, fakafe'iloaki kinautolu ki he fānau kehé, kau atu ki he ngāahi 'ekitivitií mo e ngaahi va'ingá.
- Faka'aonga'i hao taimi 'o talanoa ki ho tamasi'i mo e ni'ihi kehe 'okú nau ngāue 'aki 'a e lea fakafonua tatau.
- Talanoa ki ho'o tamasi'i fekau'aki mo e ngaahi me'a 'okú nau a'usiá mo 'enau ongó: fakalotolahi mo faka'ai'ai'i kinautolu.
- Fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e ho'o tamasi'i 'enau kau faiakó, honau hingoá pea 'okú nau malava 'o 'alu kia kinautolu kapau 'okú nau fie ma'u ha tokoni. 'Oange ha'anau faingamālie kenau akoako pu'aki 'a e hingoa 'o 'enau kau faiakó mo koe pea 'ahi'ahi fakatāta'i ha'anau kole tokoni.
- Fakalea ma'u pē kia kinautolu kimu'a peá ke mavahé mo fakapapa'u ki ho'o tamasi'i té ke foki ange he tukú. Ko e me'a lelei ké ke 'uluaki fakalata'i ho'o tamasi'i kenau fakahoko ha 'ekitivitií mo ha faiako mo e/pe ha fānau kehe kimu'a peá ke mavahé.
- Talanoa mo e fānaú 'o kau ki he ngaahi me'a té ne fakahokó mo e 'ātakai 'i he akó 'i he po'ulí/pongipongí kimu'a pea nau 'alu ki he akó ke 'oange ha faingamālie kenau 'eke ha ngaahi fehu'i pea ké ke tali ha'anau ngaahi fehu'i.
- Manatu'i 'oku 'i ai 'a e kau faiako ho'o tamasi'i mo e kaungā faiakó kenau kaungā poupou'i koe mo ho'o tamasi'i lolotonga ho taimi 'i he akó.

Ngaahi Fakamo'oni ki he Fakamatalá

Department of Education and Training, 2016. *Victorian Early Years Learning and Development Framework*.